

KÖDÖBÖCZ GÁBOR
**Az újrealizmus változatai
 a kortárs magyar prózában**

A négy szerző műve közötti mély és lényegi azonoság alapja az erőszakos hatalomnak való embertelen kiszolgáltatottságban, a nemegyszer bestiális méreteket öltő testi-lelki megaláztatásban rejlik. Ferenczes István, Nagy Zoltán Mihály, Mezey Katalin és Oláh János könyve egyaránt passiójárás-ként, XX. századi magyar szenvedéstörténetként tarthat számot sokak érdeklődésére. A *Székely apokalipszis*, *A sátán fattya*, *A kidöntött kerítés* és a *Száműzött történetek* prózapóétikai és narrációtechnikai szempontból igencsak különböző, ám a történelmi, társadalmi traumákat tematizáló alkotások mindegyikében megfigyelhető, hogy a személyiség létkérdései természetes módon kapcsolódnak össze a nemzeti közösség sorskérdéseivel. Újfént igazolandó W.B. Yeats kőbe véshető igazát: „Az univerzum felé csak kesztyűs kézzel nyúlhatunk ki, és ez a kesztyű a nemzetünk.”

Ferenczes István egy 2005-ös beszélgetésben mondja az alábbiakat: „Amikor újságíró lettem 1968 után, voltunk néhányan, akiknek az újságírói, írói eszményei nagyon közel álltak a két háború közötti népirókéhoz, valami olyasmit, olyan szociografikus munkákat szerettünk volna mi is csinálni. Erre azonban csak hellyel-közzel volt módunk azokban az években, s én azzal próbáltam áthidalni az akadályokat, hogy próbáltam valamennyire irodalmasítani a szövegeimet, miközben igyekeztem megőrizni a valóságemeleket. Szándékaim szerint ezek tulajdonképpen előmunkálatok lettek volna a szépprózához.”

A Csíkszeredában élő Ferenczes műveinek élmény- és témavilága – mintegy a szülőföldhöz való hűség és ragaszkodás reprezentációjaként – a lehető legszorosabban kötődik a tájhaza múltjához és jelenéhez. Ennek kapcsán az sem véletlen, hogy írásainak leggyakoribb kifejezése a haza. Versköteteteihez hasonlóan dokumentumriportokat tartalmazó könyve (*Székely apokalipszis*) is a létrontással és létabszurditással viaskodó, értékóvó, sorsvállaló írónak mutatja

Ferenczes Istvánt. Akárcsak esszéket, tárcákat, vallo-másokat egybegyűjtő *Székely tántorgó* című könyve is, melyben a fenyegetettség és a pusztulás ugyanúgy determináló sorsélményként van jelen, mint a korábban született művekben.

Az író líraisággal gazdagon érezett prózanyelvét jól példázza a *Havazás énvelem* című vallomások esszé néhány sora: „Mintha a szívem dobogna ezen a hőmezőn. Mintha kitepték volna, s nem lenne már enyém. Kishazám Bermuda-háromszögében, Csíksomlyó, szülőfalum, Csíkpálfalva és Madéfalva között úgy jön a havazás velem, lüktetőn, légszomjasan, mint a haramiák után a sors: még ma óv, ápol és eltakar, holnap elárul és vesztőhelyre visz. (...) Mint a madár: ágról ágra vándorol itt a lélek, a havazás kataklizmái közt az ember úgy gyógyul ki az elmúlás pusztító kényszeréből, hogy beledöbben a felismerésbe: Istenem, túléltem ezt a veszedelmet is. A léleknek összes Siculicidiumait, az összes betervezett és nem betervezett, száz-félszáz évenkénti 'érvágásokat' a szegény nemes székely nemzetem.”

Bizonyára a szerző tízévnnyi újságíróskodása, történelmi-szociológiai érzékenysége is magyarázhatja, hogy művei között műltfaggató, tényfeltáró, dokumentumszerű írásokat, riportokat is találunk (*Gyásztól gyászig*, *Ordások tépte tájon*). A gyalázatos mérsárlásokról és szégyenletes atrocitásokról tudósító *Székely apokalipszis* című könyv is ebbe a vonulatba tartozik.

Már a kötet elülső és hátsó borítója is jelzi, hogy szokatlanul megrázó, döbbenetes olvasmányban lesz részünk. A könyvbéli történetekkel szembesülve olyasféle benyomásunk támadhat, hogy az itt megjelenő gyomorforgató és elborzasztó emberi hitvány-ság tovább már nemigen fokozható, és mint ilyen, a legvadabb orwelli abszurdot is megcsúfolja. Sajnos azonban a közép-kelet-európai történelem másutt, például a Délvidéken is hasonló rémségeket produkált. Az 1944-es jugoszláviai vérengzést feldolgozó könyvek (Cseres Tibor: *Vérbosszú Bácskában*; Matuska Márton: *A megtorlás napjai*; Illés Sándor: *Akikért nem szólt a harang*) Szokolczay Lajosnál a „véletlen triptichonjaként” jelennek meg.

A *Székely apokalipszis* (1994) önvallomásokból és dokumentumriportokból fölépülő vád- és védirat, afféle „vérrel szerzett evangélium”, amely a hírhedt Maniu-gárdisták 1944 őszen elkövetett esztelen székelyföldi öldöklését, ezen belül is főként a csíkszentdomokosi vérengzést mutatja be. S teszi mindezt személyes hitelű megnyilatkozásokkal, a mártí-

Ferenczes István: *Székely apokalipszis* (2002)

Nagy Zoltán Mihály: *A sátán fattya* (2013)

Mezey Katalin: *A kidöntött kerítés* (2003)

Oláh János: *Száműzött történetek* (2011)

rok és túlélők iránti maximális részvétellel és tisztelettel. Miként Tóth Zoltán Magyar Napló-beli recenziójában olvashatjuk: „A dokumentumriport a közlők egyéni stílusának, illetve az ízes székely népnyelvnek köszönhetően sokkal hitelesebbé, életközelibbé, kézzelfoghatóbbá teszi a történeteket.” Ferenczes István egy pillanatig sem tetszeleg a mindentudó elbeszélő szerepében; nem mesél, hanem meséltet. A közeli hozzátartozók és falubeli szemtanúk emlékezéseiből áll össze a tizenegy csíkszentdomokosi áldozat szenvedésrajza, az egymást kiegészítő komor emlékmozzaikból ismerhetjük meg a helyi Gábor kertben kivégzett székely magyarok utolsó óráit, illetve a túlélők tragédia utáni benuátlását. A 27 évesen agyonlőtt Kurkó Józsefnek például ezek voltak az utolsó szavai: „Istenem, olyan ártatlan vagyok, mint a kerek ég, s most ártatlanul meg kell haljak”. A 31 évesen meggyilkolt Kósa János pedig azt mondta a kivégzőnek: „Úgy célozz, testvér, hogy egyből haljak meg”.

A magyar–román megbékélés szempontjából igazán elszomorító, ahogyan az egyik vádlott (Lazăr Ion) az utolsó szó jogán megnyilvánult: „Eszem ágában sincs, hogy arra gondoljak, hogy az elkövetett gyilkosságok miatt valaha is – még álomban sem – lelkiismeretfurdalást érzek”. Ráadásul az áldozatok hozzátartozóinak az aránytalanul elnéző s már-már tragikomikus bírósági ítéletek sem adhattak semmiféle megnyugvást, sem jóvátételt. Talán a gyilkosokkal vállalt büntetés-cinkosság is táplálhatja az édesapjára emlékező és a potenciális áldozatok nevében megszólaló Szakács János félelmeit: „Most es bármikor megtörténhet a gyilkolás, nincs egy fa, ahova elbújunk, minket nem oltalmaz senki, csak a Szűzanya”.

A kárpátaljai Csonkapapiban élő Nagy Zoltán Mihály 1991-ben megjelent *A sátán fattya* című regényével vált igazán ismert és elismert íróvá. A Magyar Napló 2003-ban másodízben is kiadta a művet, amely a *Tölgyek alkonya*, illetve *A teremtés legnehezebb napja* révén később trilógiává bővült. A szerző művészi, emberi habitusáról sokat elárul, ahogyan helyzetéről és identitásáról beszél: „Magyar vagyok, aki a történelem szeszélye folytán kénytelen egy idegen ország állampolgáraként élni; e tény az értelem fel fogja, a lélek azonban képtelen elfogadni.”

A határon túli kortárs magyar irodalomból a főiskolai hallgatók alig fél tucat művet olvasnak el, de minden presszió nélkül, tehát önként és szívesen. Tamási Áron, Kós Károly, Wass Albert, Sütő András és

Szilágyi István művei mellett Nagy Zoltán Mihály remeklése, *A sátán fattya* is ott van a népszerűségi lista élén. Nem tudhatjuk, hogy mi lehet a titok nyitja, de leginkább talán az alkotó és alakító energiák maximális mozgósítása, a komplex érzékenység-formák alkalmazása, az epikát lírával és drámaisággal vegyítő narrációs technika szolgálhat magyarázatként.

Habár a tárgyról kifejezetten regénypoétikai szempontú tanulmányt még nem olvastam, a recenziók többnyire monódiászerű történelmi sorsregényként, egyszersmind vallomásos, vezekléses tudatregényként, egy hangra írott, lamentáló lélektani regényként értelmezik a művet. A szerző az orosz katonák által meggyalázott fiatal lány, Tóth Eszter tudatába helyezkedve, az ő kálváriáján keresztül mutatja be mindazt a megpróbáltatást, amely a kárpátaljai magyar parasztságot sújtotta 1944 után. A sodró lendületű, drámai sűrítettségű, balladisztikus hangvételű regény egy nézőpontra fókuszáló lélektani realizmusával elsősorban Móricz Zsigmond és Németh László prózáját idézi, de távolabbról Kosztolányi, Kodolányi János, Szilágyi István és Závada Pál műveivel is érintkezést mutat.

Elek Tibor olvasata értékelő jellemzésnek és figyelemfelhívó rezümének is kiváló: „A folyamatosan áradó belső monológban nemcsak egy tisztességét, két bátyját, szerelmét elvesztő érzékeny női lélek rejteltjei tárulnak fel a szakadatlan sorsverések közepette, de a helyzet- és önelemző reflexiók rámutatnak a hol arctalan, hol nevesíthető embertelen hatalom és erőszak természetére is.” Tóth Eszter tragédiája ekként lehet önmagán túlmutató, általánosabb érvényű sorsmetafora, melyben transzparens módon egy egész közösség traumája ölt testet. A női, emberi és nemzeti mivoltában meggyalázott Tóth Eszter jeremiádjában tehát egy elhallgattatott, meggyalázott nemzet fájdalma szólal meg. A fájdalom kimondása pedig az első lépés a terápia felé, de meglehet, hogy már maga a terápia.

A recepció hangsúlyozza, de nem abszolutizálja a regény kárpátaljai kötődését. Nyilvánvaló, hogy *A sátán fattya* magyar regény, az egyetemes magyar irodalom egyik legújabb kori ékköve. Ugyanakkor legközvetlenebbül – a szerző, a közeg, a történelmi meghatározottság, az élményvilág, a valóságtapasztalat okán – mégiscsak kárpátaljai, hiszen valós emberi sorsok, egyénileg és kollektíven elszennvedett sorstragédiák adják az alapját. Ahogyan azt Penckófer János találóan megállapítja: „Az egyéni lélek vergődése és a közösségi atmoszféra keveredése adja *A sátán fattya*

jellegetes kárpátaljai vonását.” Ráadásul a regény egyes szám első személyű előadásmódja mindezt a befogadó számára is átélhetővé és hitelessé tudja tenni. Ez a sok tekintetben apokrif imához, archaikus vagy biblikus lamentációhoz hasonlatos beszédmód Bertha Zoltánt a „jellegzetes parasztasszonyi levél” hanghordozására emlékezteti. Maga a szerző, Nagy Zoltán Mihály is azt mondja, hogy a paraszti levélírás mint architextuális vagy intertextuális vonatkoztatás mindenképpen megemlíthető a mű kapcsán. A regény stilisztikai rétegzettségét, retorikai felépítettségét és ultrahangokra fogékony finom nyelvi strukturáltságát egy korszerű szempontokat érvényesítő, szisztematikus módszerrel lehetne kimutatni.

A történet belső logikáját és az ősi folklorisztikus hagyományt követve jelenik meg Tóth Eszter archetipikus nőalaként, s ebbéli minőségében hervadt fekete rózsaként, sötét gyászba öltözve mintegy jelképévé is válik a kiszolgáltatott, szerencsétlen kárpátaljai magyarságnak, de az összmagyarságnak is. A sorsdetermináció és sorsvállalás egyidejűleg szólal meg a regény egyik legmegindítóbb és legdrámaiabb szövegrészében: „a temetőbe kellett menni, / gyertyát gyűjtöttünk / Pista papó és Máli mama sírján, körbeálltuk a pici fényeket, / de én mint egy / kőszobor, / egyetlen szó és sóhaj nélkül (...) fogadalmam szerint / immár örökre / feketében, / hirtelen jött a gondolat, szinte belém csapott a felismerés, / hogy én, Tóth Eszter, / asztalos Tóth Mihály megesett lánya, / akinek / ártatlanságát erőszakkal veszejtették el a bitangok, / akinek / megadatott a kín, önnön testével táplálni és világra hozni a / sátáni szörnyetegek valamelyikének ivadékát, / akinek / fajtáját birkamód terelték idegen katonák idegen földre ide- / gen érdekek prédájaként elemészteni, (...) én / mi másra rendeltettem, / csakis a sötét viseletre, / nem ölthetek többé / búfelejtő tarka ruhát / meggyalázott testemre, ördögi kéjjel megtapasosott, gyászba / borított lelke fölé, / keserű megnyugvással töltött el ez a felismerés, úgy érez- / tem, / rejtélyes erő emel a magasba, / fajtám, falubelijeim mindennapi fájdalma fölé, / s bár ugyanúgy érzékelem a kimondhatatlan kint, mint ők, / már / külön világban létezem, / másként látok, másként gondolkodom, / helyettük, őértük, és / magamért, / magamért is, / néztem a világot, / megoldva elfogyó gyertyacsonkok pislá fényeit.”

A túrt és tiltott határán mozgó, utóbb is méltatlanul kezelt alkotások között kitüntetett figyelem illeti meg Mezey Katalin szépprózai műveit. A szellemi önvédelem és belső autonómia által motivált művek

sorában az *Élőfilm* (1984); a *Lyukak az osztálykönyvben* (1986); a *Levelek haza* (1989); illetve *A kidöntött kerítés* (2003) az „önsorsrontó hamisságokon és letűnt korok talmi bálványain” fölülelmedve segíthetnek a tisztánlátás, az erkölcsi érzék és a mentális egészség megőrzésében.

Közülük a legutóbbi mű már címével is a totalitárius rendszer természetére utal, a diktatórikus hatalom megannyi embertelenségét, brutalitását fölīdzve. Amit a nyiladozó értelmű elbeszélő a legsötétebb önkény éveiben megtapasztal, az nem egyszerűen riasztó, az maga a rémálom. A kor félelmetes hangulatát és az ember abszolút kiszolgáltatottságát tükröző elbeszélés (*A ledöntött kerítés*) a kötet egészére kiterjedő érvénnyel mutatja föl a bestialitásra épülő világ természetét: „A férfi ingerülten vont a vállát. Hátat fordított nekünk, és parancsoló hangon szólt a társaihoz: – Mehet, ahova akar. Nincs rá szükségünk. Ez Lovas Ferenc kertészete, Júlia utca 2. Igaz? Akkor minek okoskodni? Itt egy féléven belül emeletes házak fognak állni. Kimérjük a telket... (...) A férfi is megfordult, és felénk jött. Beszéde közben elhaladt mellettünk és odalépett a kerítéshez. (...) Belerúgott a kapufélfába, de az erősen állt. Kézzelel is meglökte aztán, hogy az ellenállását érezte, rákiáltott a társaira.

– Na, lássuk! Gyertek, rúgjuk ki ezt a nyavalyás kerítést! – Álltunk és néztük, ahogy a két férfi kidönti a kertészet vadsóskabozóttal befutott kerítését. (...) Sebesen vert a szívem, sebesen forogtak a fejemben a gondolatok! Akármilyen apró voltam, tudtam, hogy végzetes dolog történt. Olyasmi, aminek nem lett volna szabad megtörténnie.”

A kidöntött kerítés konnotációjában benne rejlik mindaz az egyéni és kollektív megaláztatás, amit a Rákosi- és Kádár-érában kényszerűen el kellett szenvedni: padláslesöprés, erőszakos téeszésítés, kitelepítés, bebörtönzés, politikai megbélyegzés, egzisztenciális ellehetetlenítés és állandó megfélemlítettség. A kíntásokról, gyilkosságokról és gyanús eltűnésekről nem is beszélve.

Mezey Katalin írói önvallomását idézem a *Somogy folyóirat* 2002. január–februári számából: „Nekem, az írónak legalább a lényegre tekintve kötelességem az igazságra koncentrálni. Csak a magam nevében beszélhetek, valószínűleg az adottságaim, az alkati sajátosságaim is a pszichikai realizmusra predestinálnak. Erre törekszem mind a mai napig a verseimben és az epikai munkákban is. Az emberi cselekvés belső motiváltságát kutattam, akár verset, akár

prózát, akár színművet írtam. (...) A marxista-materialista gazdasági determinizmussal szemben én is vallom, hogy a társadalom egésze, de a történelem egésze sem lehet más, mint ami az egyes emberekből, lelkükből, szándékaikból, tetteikből összetevődik.”

Ennek jegyében sorjáznak a negyvenes, ötvenes évek nyomasztó világát a minimal art eszközeivel föl-villantó „gyerekkori történetek”. Az etűdszerű emléktöredékekben a társadalom szövetét széttroncsoló hatalom a létrontást, a családi burok szeretetteljes védettsége pedig az életszentséget testesíti meg. A gyermeki tisztaság, ártatlanság és fokozott érzékenység látószögéből megjelenő mikrovilágot a történetekben a felnőtt ember rezignált bölcsessége ellenpontozza, s a kétféle szemléletmód interferenciájából nyelviségben és narrációban is izgalmasan újszerű minőség jön létre.

A feszes és redukált történetek középpontjában a család, a kert, a motorozás és az apa alakja áll. Utóbbi az otthon nyugalmát, a gyermekkori édent fenyegető erőkkkel szemben valódi etalonként, abszolút viszonyítási pontként jelenik meg. Az *Édesapám kis motorja*; *Az őrangyalka csipése*; az *Apu* és *Az elromlott motor* című elbeszélés is azt mondhatja velünk, hogy minden példászerű emberi érték az apa alakjában sűrűsödik össze. Ennek bizonyosságaként álljon itt néhány jellemző szövegrész: „A kertészet kapuja a Júlia utca és a Szilágyi Erzsébet fasor sarkán volt. Mellette kétfelől két nagy tábla függött a kerítésen: a Júlia utcai oldalon gyönyörű nagy betűkkel apu neve volt olvasható: „LOVAS FERENC KERTÉSZ, KERTÉPÍTŐ”; „Édesapám nagy motorjára mindig nagyon kellett vigyázni. Kevés ilyen volt akkor az országban, leginkább a rendőrök száguldoztak 500 köbcentis motorokkal. Apu hamar rájött, hogy óvatosan kell vezetnie, különben megállítják, igazoltatják, és ha valami szabálysértést követne el, azonnal el is koboznák a motorját, ahogy az másokkal is megtörtént már. Az a hír járta, hogy szinte vadásznak az ilyen drága, nagy gépekre”; „Ha apura ránéz valaki, aki ismeri, pontosan tudhatja, hogy hova készül, vagy hol van és mivel foglalkozik. (...) Apunál mindig lehet tudni, hogy mi után mi következik. Sosem kapkod, sosem siet annyira, hogy a rendes megszokásaitól, attól, hogy meggyőződése szerint a dolgokat intézni kell, eltérjen”; „Az egyik polc szélére akasztva tiszta és olajos rongyok lógnak, amelyekkel apu rendszeresen, még munka közben is megtörli a kezét. A ruhája, a keze mindig tiszta és mindig jószagú. Ahogy valamit bepiszkol, munka végeztével azonnal leveszi és odaadja kimosni.”

A kidöntött kerítés epizódregénnyé összeálló történetei azt példázzák, hogy az apa körül több az oxigén, ezért az ő társaságában élhetőbb az élet. Olybá tűnik, mintha ő volna egy személyben a kert, a kertészet által megjelenített Éden megmaradásának legfőbb záloga. Az apa enyhén mitizált, de roppant élet-szerű alakjára tekintve az elbeszélő és az olvasó is komolyan hinni kezd abban, hogy az Éden nem veszett el örökre, és nem veszett el mindenestül. Amit ugyanis a Fennvaló elvett tőlünk az Édenből való kiűzetéskor, azt elrejtette a lelkünkben hit, remény és szeretet formájában. A mindenkori üldözöttek és áldozatok számára is ez adhat vigaszt és fogódzót.

Oláh János egy nemrég készült interjúban (Agria, 2010. ősz) mondja a következőket: „Minden írónak és minden olvasónak a saját lelkiismeretére van bízva, hogy mit ír meg és mit olvas el. Az író felelőssége talán egy hajszállal nagyobb, mint az olvasóé, de csak egy hajszállal. (...) Az én írásaim nem, vagy csak igen kis mértékben fikciós, képzelet szülte írások, sokkal inkább a saját, a családi és a népi emlékezet szilánkjainak restaurált változatai. (...) A történet archaikus igazsága számomra mindennél fontosabb. Ezt szeretném minden írásomban megközelíteni.” A hitvallás a közelmúltban megjelent elbeszéléskötetéhez, *Az Örvényes partján* és a *Vérszerződés* nyomán kikerekedett *Száműzött történetekhez* is fogódzól szolgálhat.

Oláh János *Száműzött történetek* (2011) című novellafüzére afféle „történelmi lecke fiúknak”, s még inkább könnyen felejtő, kollektív amnéziában szenvedő felnőtteknek. A szám szerint huszonhét elbeszélés narrátora korhű krónikásként tárja elénk a szabadság nélküli rend természetét, árnyalt és hiteles képet rajzolva a bolsevik típusú diktatúra majd félév-százados ámokfutásáról. Arról a lezáratlan múltrol, ami az elszabotált rendszerváltás miatt mindmáig itt kísért közöttünk. Arról a félig sem bevallott múltrol, ami rossz közérzetünk és botrányos közéletünk legfőbb rákfenéje. A revelációszerűen megrendítő könyv ezért is lehet a meggyöngült valóságérzék mementója, az elbizonytalanodott nemzeti önismeret táplálója s a tisztánlátás egy igen fontos záloga.

Hogy mit gondol a kötet szerzője múlt, jelen és jövő összefüggéséről, s hogy miért látja mindent megölő, halálos dózissnak a felejtést, arról szociografikus pontossággal szól *Az elveszett hivatal* című hosszabb elbeszélés alábbi részlete: „Valamit tenned kéne, mert erre csak te vagy képes, hogy megtudják

az emberek, éltek itt előttünk mások is, és ugyanúgy küzdöttek a megmaradásért, mint mi, sokszor még ennél is reménytelenebb helyzetben, és mégse adták föl, nem futottak világgá, ha nem tették volna, mi se lennénk, nem lenne itt semmi. Emlékeztetni kell őket, föl kell nyitni a szemüket, mert egyébként olyan rövid az eszük, hogy már a dédapjukra se emlékeznek, hogy ükapjuk is lett volna, arról meg aztán végleg fogalmuk sincs. Möghótt, mondják, aztán ezzel vége is van az emlékezésnek. Üres az agya itt mindenkinék. A számítás nemcsak az érzelmeket öli ki az emberek lelkéből, megbénítja az emlékezőképességüket is. És a Tarkóknak, Krauszoknak ez kell, tiszta lap, amire minden különösebb gond nélkül írhatják föl a légből kapott marhaságaikat. Lassan már senki se tudja magáról, kicsoda, hát még a családról, arról aztán akarattal semmit. Azt a kevés gyereket is, akit hajlandók világra hozni, fölnevelni, elűzik innen. El a városokba. És nagyot köpnek a földre, ami pedig nemrég még a mindenük volt. Talán jól teszik, nem tudom. Néha az az érzésem, a saját sírjukat ássák meg ezzel az eszetlen kapkodással.”

Németh László szerint: „Az írás – erkölcs!” Oláh Jánost is ez motiválja, amikor a valóság ismerete, a tények tisztelete és az igazság szeretete jegyében könyörtelen szókimondó bátorsággal és illúziótlan írástudói felelősséggel vállalja a letűnt korszakkal való szembenézést. A *Száműzött történetek* virtuális regényként olvasható darabjai megrázó hitelességgel, eszméltető módon tárják föl mindazt a mérhetetlen rontást és rombolást, amit a jobb híján átkosnak nevezett évtizedek során lélekben, szellemben, erkölcsben, demográfiai mutatókban és materiális javakban el kellett szenvednünk. A közösség bajaira, a nemzet történelmi kínjaira, hangsúlyosan a parasztság pusztulására figyelve nagy felidéző és megjelenítő erővel, megrendítően lajstromozva mindazt, ami – Bertha Zoltánt idézve – „kifosztottságban, alávetettségben, nyomorúságban és bizarr önfeladásban, idegenmajmolásban, hazaárulásban ezt a magyarságot csak az utóbbi évszázadban is tépte és zilálta, ami külső vagy belső száműzetésbe sodorta a tisztességet, az emberséget, a tisztalelkűséget.”

A *Száműzött történetek*ben kegyetlen írói optikával és leplezetlen nyíltsággal sorjáznak a kommunista diktatúra korábban csak madárnyelven vagy még úgy sem elmondható történetei. A tárgyiasságra törekvő elbeszélő alig-alig reflektál, nem értékkel és nem ítélkezik, ám az objektivitásában kíméletlen lát-

lellettel egyrészt érvényteleníti a félelemre és kötelező felejtésre épülő berendezkedést, másrészt az elfojtás meghaladásával, a dolgok néven nevezésével, a kimondott szó erejével le is számol közel félévszázad „szervezett örjögéseivel”. Ebből következően az sem véletlen, hogy némelyek „a második és harmadik évezredet összepántoló negyedszázad legjobb magyar novellistájának” tekintik Oláh Jánost. Mások pedig a népi írók örökséget továbbvivő, szociográfiai alaposságú ábrázolást kiemelve azt tartják legfőbb érdemének, hogy „az elhallgattatott történetek száműzetésből való hazajuttatásával, közreadásával fontos értékmegőrző, sőt kánonteremtő” munkát végzett.

Miközben olvasom a *Száműzött történeteket* – a *Katonák*; *A farkaskölyök*; a *Májusi por*; *Az éjjeli gyors*; a *Hajnali madárszó*; az *Október mérge*; *Az intéző háza*; a *Nincs Isten* és a *Kutyakomédia* befogadása nyomán –, egyre bizonyosabb vagyok abban, hogy a mögöttünk hagyott évtizedek társadalom-, falu- és lélekrombolásáról akárhány történeti, szociológiai, közgazdasági és egyéb tudományos munka sem szólhatna olyan hitelesen és pontosan, mint Oláh János kötete. Teljes joggal mondja róla az egyik recenzens, hogy „négy száz oldal a gyarlóságról”, s mint ilyen a számvetés, az emlékezés, a szembenézés megkerülhetetlen alkotása. A modern népiséget képviselő novellafűzér a móríci és sántai örökséget kiteljesítve mond el olyan történeteket, „melyek ugyan léteztek, de soha nem lettek elmesélve”. A könyv írásai „pulzáló-kendőzetlen naturalista stílusban beszélnek” az ötvenes-hatvanas évek magyar történelmének terhéről oly módon, hogy a népi valóságból táplálkozó mikrovilágot misztériumként élhetik át azok is, akik ezt az örvényesi–avaskéri–varasdi világot egyáltalán nem ismerik.

A *Száműzött történetek* ismeretében nyilvánvaló, hogy Oláh János a magyarság sorskérdéseit egzisztenciális érvényű és hamleti mélységű létdilemma-ként éli meg. Minderről a fentebb már idézett, Szokolczay Lajos által készített interjúban a következőket mondja: „Attól, hogy a magyar irodalmi népiség újra helyet kapna, és pedig vezető helyet a magyar irodalmi értékrendben, természetesen nem oldódna meg minden nemzeti problémánk. Nem születne meg egy csapásra minden abortuszra ítélt magzat, nem olvadna semmivé az államadósság, nem nyernék vissza autonómiájukat az elszakított magyar közösségek, de ha a magyar irodalmi tudat végleg elfojtja a népiség hangját, a fenti problémák megoldásának lehetőségét is elveti magától.”